

הלכות שבת – שיעור 1 מלאכת מבשל – חלק א' (שיעור פתיחה)

רקע

נאמר בתורה (שמות כ, י. דברים ה, יד) "לא תעשה כל מלאכה", בפסוק זה צוותה התורה לשבות ממלאכה ביום השבת. ולמדו חז"ל (שבת מט, ב) שהמלאכות האסורות הם אותם המלאכות בהם הקימו את המשכן, ומניינם ל"ט כנזכר במשנה (שבת עג, א). ובעזה"י נבאר בשיעורים הבאים כל מלאכה עם גדריה כלליה והלכותיה.

המלאכה במשכן

בישלו את הסממנים כדי שיהא ניתן להפיק מהם צבע לצביעת עורות האילים (שבת עד ב, ורש"י עג א).

גדרי המלאכה

הכשרת/השבחת מאכלים ומשקים ע"י חום האש ותולדותיה, כגון על ידי בישול, אפיה, צליה, טיגון וכל כיו"ב (רמב"ם שבת ט א, משנה ברורה שיח א, חזו"ע שבת ד עמי שכא).
איסור בישול נאמר גם בדברי מאכל הנאכלים חיים כדוגמת ירקות ופירות, לפי שמשבתחים יותר על ידי הבישול (שו"ע רנד ד, רמ"א שיח יד ושעה"צ קיד).
כמו"כ איסור בישול אינו רק בדברי מאכל, אלא גם בשאר חומרים המשנים את תכונתם ע"י ריכוכם כתוצאה מחום האש, כדוגמת התכת אחד ממיני המתכות, המסת זפת, שעוה וכיו"ב (שבת עד ב, משני"ב שיח א).

מקור החום האסור

מהתורה מקור החום שנאסר לבשל על ידו הוא האש, בין אם מבשל באמצעות האש עצמה וכדוגמת הנחת סיר על גבי אש הכיריים, ובין שמבשל באמצעות תולדת האש, כלומר דבר שהתחמם ע"י האש, כדוגמת סיר שהוסר מעל האש ועדיין רותח, שאסור לבשל בתוכו.
ברם כאשר מקור החום אינו מהאש לא נאסר לבשל בחום זה, לכך מותר לבשל ע"י השמש כגון לצלות ביצה או לחמם מים בשמש, וטעם הדבר לפי שאין דרך לבשל כך. אך מכל מקום אסרו חכמים לבשל בתולדת חמה, היינו לבשל ע"י דבר שהתחמם מכח השמש, לדוגמא צליית ביצה על גג רכב רותח מהשמש, או הכנסת מים קרים לתוך מים רותחים שהתחממו מדוד השמש, והטעם שאסרו חכמים הוא כדי שלא יבואו בני האדם לטעות ולהתיר לבשל גם בתולדות האש (שבת לט. ורש"י שם, שו"ע שיח ג ומשני"ב יז).

כיום הרבה מאמצעי הבישול אינם אש ממש אלא מכשירי חשמל, כגון כירה חשמלית, קומקום, מיקרוגל וכיו"ב. ברם בכל זאת כתבו הפוסקים שכך דרך הבישול כיום, לכך גם בהם אסור מהתורה לבשל (אג"מ ח"ג נב, שבט הלוי ח קפה), ויש אומרים שאיסור הבישול בהם הוא רק מדברי סופרים כדן תולדות חמה, שעלולים לטעות ולהתיר על ידי זה בישול באש ממש (חזו"ע שבת ד עמי תד, הגר"ש ז' אויערבך ששי"כ א הערה יב).

הלכות שבת – שיעור 1 מלאכת מבשל – חלק א' (שיעור פתיחה)

לפנינו שישה עד שמונה שיעורים בדיני מבשל והמסתעף, להלן נסכם בקצרה את הנושאים שנלמד בעז"ה:

בישול אסור, חימום מותר (שיעורים 1-2)

נקדים בזאת כלל חשוב ונחוץ להבנת דיני מלאכת מבשל, והוא "בישול אסור, חימום מותר". ביאור הדברים: 'בישול' עניינו הכשרת/ השבחת מאכלים ומשקים ע"י חום האש ותולדותיה כנ"ל, והיינו שיוצר ע"י החימום יצירה חדשה באוכל ומשנה את מרקמו. בשונה מכך 'חימום' אינו יוצר שום יצירה חדשה ועניינו רק לחמם דבר קר, מבלי לשנותו. ועל כן כשרוצים לחמם דבר מאכל בשבת, צריך לבדוק האם הפעולה הזו היא רק חימום והיא מותרת, או שהיא גם יוצרת בישול והיא אסורה.

שני תנאים לבישול

- א. מקור חום שבכוחו לבשל: הדרך ליצור ע"י החימום יצירה חדשה המוגדרת כבישול, הינה על ידי מקור חום המספיק בכדי לשנות את תכונת המאכל והמשקה.
- ב. אוכל שאינו מבושל: בישול שייך רק במאכל ומשקה שאינו מבושל, אך אם כבר מבושל, חימומו אינו אלא 'חימום' בלבד ואינו יוצר בו יצירה חדשה ומותר, ומכונה בפוסקים בלשון "אין בישול אחר בישול".

מחזי כמבשל (שיעור 3)

אופני החימום המותרים במאכלים מבושלים:

עד כה עסקנו בכללי דיני בישול בשבת, ויסדנו שלא נאסר בשבת אלא 'בישול' אך 'חימום' מותר. והנה אף שנתבאר ש'חימום' אינו בכלל מלאכת מבשל, ומן התורה מותר לחמם בכל מקור חום שהוא ואפ"י על גבי האש עצמה וכנ"ל. מכל מקום אסרו חכמים גם 'חימום' דבר יבש שהתבשל כל צרכו ואפ"י בעודו רותח, על גב מקור חום שדרך העולם 'לבשל' עליו, כגון על גבי האש עצמה כדוגמת להבת הכיריים, מפני שינראה כמבשלי (בלשון חז"ל 'מחזי כמבשלי').

בישול וחימום אוכל לפני שבת - 'איסור שהייה' (שיעור 4)

מן התורה מותר להניח ביום שישי סיר עם מאכלים שאינם מבושלים או מבושלים חלקית על גבי האש, כך שהאוכל ימשיך להתבשל בשבת עצמה, מאחר שלא עשה שום פעולה האסורה בשבת, והכל נעשה ביום שישי בהיתר (שו"ע רנב א).

אולם גזרו חכמים ואסרו לעשות כן, לפי שחששו שכאשר יראה האדם שהתבשיל לא מתבשל כראוי, עלול לחתות ולהבעיר את הגחלים כדי להגביר את חום האש ולזרז את בישולו, ובכך יעבור על איסור תורה של מלאכת 'מבעיר', שכן צורת הבישול בזמנם הייתה ע"י גחלים הנתונים בתוך קופת חרס

הלכות שבת – שיעור 1 מלאכת מבשל – חלק א' (שיעור פתיחה)

או מתכת, או בתנורי אבן המוסקים ע"י עצים באש חיה, כך שחששו שיחתה בגחלים. איסור זה מכונה בלשון חז"ל "איסור שהייה" (שו"ע רנג א).

איסור הטמנה (שיעור 5)

נצטוונו בדברי הנביאים (ישעיה נח, יג) לכבד ולענג את השבת, ומטעם זה כתבו הפוסקים שישנה מצוה להטמין (לכסות, לעטוף) מאכלים לצורך שבת לשמרים חמים, בכדי שיאכל מאכל חם בשבת, כי זהו מכבוד ועונג שבת. והפליגו בשכר מצוה זו, והזהירו שכל מי שלא מאמין בדברי חכמים ואוסר אכילת חמין בשבת, חוששים שמא הוא אפיקורס (רמ"א רנו ח, ומשני"ב מט).
אולם ישנם ב' אופנים בהם אסרו חז"ל את הטמנת המאכלים לצורך השבת, מחשש שלא יגיע האדם לידי איסורי שבת.